

AIVARAS JAKULEVIČIUS

Vilniaus universitetas

## TEOLOGIJOS-FILOSOFIJOS FAKULTETAS VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETE 1922–1940 m.

Straipsnyje apžvelgiama Kauno universiteto, Teologijos-filosofijos fakulteto istorija, kai kurie jo raidos 1922–1940 m. bruožai, bandymai šį fakultetą reformuoti. Aptariama fakulteto struktūra, jo vadovybė, profesoriai ir studentai; taip pat apžvelgiama ir fakulteto mokslinė leidyba.

Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimas buvo būtinas, nes, pirma, dauguma Lietuvos gyventojų buvo katalikai, antra, katalikai turėjo daugiausia pakankamo išsilavinimo žmonių, kurie galėtų dirbti universitete. Teologijos-filosofijos fakultetas, įsteigtas 1922 m. balandžio mėn., buvo kompromisinis sprendimas – atsakyta steigti atskirą katalikų universitetą. 1926 m. valdžią įgavę kairieji leido suprasti, kad fakultetas bus mažinamas, o vėliau, po perversmo valdžioje įsitvirtinus tautininkams, atėjo tikras išbandymų metas – vis dažniau ir griežčiau grasinama pertvarkyti fakultetą. 1931 m. atliktas pertvarkymas buvo vienašališkas sprendimas – nepaisyta tarptautinių ir vietinių įsipareigojimų Bažnyčiai. Kadangi Teologijos-filosofijos fakultetas buvo katalikiška mokymo įstaiga, tai jo globėjas buvo Šventasis Sostas. Globa ypač sustiprėjo 1927 m. pasirašius Lietuvos ir Šventojo Sosto konkordata, pagal kurį fakultetas tapo tarptautiniu objektu.

Fakultetas dažnai sulaukdavo priekaištų, kad per lengvai teikia aukštojo mokslo diplomus ir buvo lyginamas su Humanitariniu fakultetu, tačiau Teologijos-filosofijos fakultetą baigusią garsių asmenybių skaičiumi jis nė kiek nenusileido Humanitariniam fakultetui. Nemaža dėstytojų buvo stipriausios to meto Lietuvos mokslininkų organizacijos – Lietuvių katalikų mokslo akademijos – nariai. Fakultetas leido ir mokslinius žurnalus – „Logos“, „Soter“, „Athe-naeum“.

Prasidėjus sovietų okupacijai, buvo likviduojami visi vienuolynai ir katalikiškos mokymo įstaigos. Teologijos-filosofijos fakultetas buvo uždarytas 1940 m. liepos 16 d. (oficialiai apie uždarymą paskelbta liepos 25 d.). Tačiau Lietuvos Vyskupų Konferencija šį faktą pripažino neteisėtu ir paskelbė, kad fakultetas veikia toliau.

**Įvadas.** 1920 m. Kaune buvo įsteigti Aukštieji kursai, tačiau Lietuvos reikmėms to buvo per maža. Be to, Lietuvos katalikų visuomenė, kuri sudarė gyventojų daugumą, neturėjo jokios aukštosios mokslo įstaigos, kur galėtų tobulintis katalikiškų mokslų srityje. 1922 m. vasario 16 d. Kaune buvo

įsteigtas Lietuvos universitetas. Jame sau vietą taip pat rado Teologijos-filosofijos (iš pradžių tik Teologijos) fakultetas.

Šiandien, kai priimami įstatymai, turintys patobulinti aukštojo mokslo siekimo ir įgijimo sąlygas, pravartu pažvelgti į pagrindinės 1922–1940 m. laikotarpio Lietuvos aukštosios mokyklos – Kauno universiteto, o tiksliau – Teologijos-filosofijos fakulteto patirtį (kadangi 1922–1930 m. buvo Lietuvos universitetas, o nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo, tai šiame darbe jis vadinamas Kauno universitetu, t.y. pagal miestą, kuriame jis veikė). Dėl išgyventų krizių, bandymų pertvarkyti, mėginimo išvengti pertvarkymų fakulteto istorija universitete yra viena įdomiausių.

Apie Teologijos-filosofijos fakultetą rašyta nedaug. Tarpukaryje buvo išleistos pirmųjų ir antrųjų 5-erių universiteto veikimo metų apyskaitos; po karo išleista buvusių fakulteto dėstytojų straipsnių; yra išlikę fakulteto archyvinių dokumentų.

Tarpukario laikotarpio informatyviausi šaltiniai yra pirmųjų penkerių (1922–1927)<sup>1</sup> ir antrųjų penkerių (1927–1932)<sup>2</sup> metų veikimo apyskaitos. Šiose apyskaitose pateikiami tik statistiniai duomenys. Iš esmės nieko nauja nepateikta ir universiteto dešimtmečio proga 1932 m. išleistoje dešimties metų apyskaitoje<sup>3</sup>.

Reikia pasakyti, kad vien tik Teologijos-filosofijos fakulteto istorijai nėra skirta nė vienos knygos. Bene vertingiausias veikalas yra „Lietuvos universitetas 1579–1803–1922“, išleistas 1972 m. JAV, Čikagoje. Tai išėivijos lietuvių mokslininkų, kurių dauguma dirbo ar studijavo Kauno universitete, bendro darbo rezultatas. Nors pagal nurodytus metus galima spręsti, jog jis yra skirtas Vilniaus universiteto istorijai, tačiau apie jį knygoje kalbama palyginti nedaug. Dauguma skyrių yra skirta Kaune veikusiam universitetui ir jo atskiriems fakultetams. J.Griniaus ir S.Ylos parašytuose skyriuose kalbama apie Teologijos-filosofijos fakultetą. Šie du skyriai yra svarbiausi. Pirmiausia jų vertė yra didelė dėl tiesioginių atsiminimų, nes abu autoriai mokėsi ir dirbo fakultete, kita vertus, straipsniai būtų buvę išsamesni, jeigu autoriai būtų galėję pasinaudoti okupuotoje Lietuvoje išlikusiais universiteto ir fakulteto veiklos archyviniais dokumentais. Pagrindiniai J.Griniaus ir S.Ylos šaltiniai buvo minėtieji trys tarpukariu išleisti leidiniai ir gyva atmintis.

<sup>1</sup> Lietuvos universitetas. Pirmųjų penkerių veikimo metų (1922 02 16–1927 02 16) apyskaita, Kaunas, 1927.

<sup>2</sup> Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų (1927 02 16–1932 09 01) apyskaita, Kaunas, 1933.

<sup>3</sup> Vytauto Didžiojo universitetas Kaune 1922–1932, Kaunas, 1932.

Straipsnių rinkinyje, skirtame Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-mečiui<sup>4</sup>, yra svarbios medžiagos. Tai A. Kajakco straipsnis apie fakultetą ir V. Jogėlos straipsnis apie Teologijos-filosofijos priešistorę<sup>5</sup>, kur autorius panaudojo daug archyvinės medžiagos.

Tai ir visos dėmesio vertos knygos, kuriose skiriama vietos kalbamajai temai. Daug daugiau paspirties darbui buvo neskelbtuose (archyviniuose) šaltiniuose. Pagrindinė medžiaga yra Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) trijuose fonduose: Švietimo ministerijos (f. 391), Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) (f. 631) ir Užsienio reikalų ministerijos (f. 383).

Švietimo ministerijos ir VDU fondai pateikia daugiausiai informacijos apie šių dviejų institucijų santykius per visą laikotarpį, taip pat apie fakulteto vidaus gyvenimą, jo taisykles. Ypač reikėtų išskirti vieną universiteto fondo bylą (LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155), tai – Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos posėdžių protokolai 1922–1938 m.

Užsienio reikalų ministerijos fondo bylos padėjo susipažinti su Lietuvos valstybės ir fakulteto pagrindinio globėjo – Šventojo Sosto santykiais, su jų ginčų dėl Teologijos-filosofijos fakulteto pertvarkymo.

*Darbo tikslas.* Pateikti šio fakulteto įsteigimo, gyvavimo ir istorijos apžvalgą; susisteminti duomenis apie bandymus jį pertvarkyti; apibūdinti jo struktūrą; apžvelgti fakulteto vadovybės, mokslinio personalo kaitą ir veiklą; aptarti studentų mokymosi sąlygas ir kokybę. Svarbiausias tikslas – surinkti ir išanalizuoti prieinamus neskelbtus šaltinius ir ne per gausiausią literatūrą fakulteto pertvarkymų klausimu.

## Teologijos-filosofijos fakulteto raidos 1922–1940 m. bruožai

**Fakulteto įsteigimas ir veiklos pradžia.** Steigti Teologijos-filosofijos fakultetą paakino Peterburgo dvasinės akademijos uždarymas. Peterburge esantys profesoriai galvojo apie tolesnę Dvasinės akademijos likimą. Buvo rengiamasi perkelti ją į Liubliną, tad kai kurie profesoriai, ypač tie, kurie buvo kilę iš Lenkijos, persikėlė į Liubliną ir ten 1919 m. įkūrė Liublino katalikų universitetą.

Iš Lietuvos kilę profesoriai manė, kad Peterburgo dvasinė akademija turi būti perkelta į Vilnių ir čia įkurtas fakultetas. Jau 1918 m. gegužės pabai-

<sup>4</sup> Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis, Kaunas, 1993.

<sup>5</sup> V. Jogėla, Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis, Kaunas, 1993, p. 134.

goje buvo parengtas Teologijos fakulteto projektas, pagal kurį čia turėjo mokyti Baltijos šalių, buvusių LDK žemių ir Žemaitijos atstovai<sup>6</sup>. Mokslas katedrose numatytas dėstyti lotynų kalba, o būsimose Filosofijos ir Bažnyčios istorijos katedrose – lenkų ir lietuvių kalbomis.

Kanauninkas A.Grigaitis ėmė ieškoti profesorių būsimam fakultetui. Kuriamame Vilniaus Teologijos fakultete sutiko dėstyti šie profesoriai: J.Skvireckas, A.Grigaitis, B.Čėsnyš, B.Žongolovičius, J.Vaitkevičius, J.Jurgutis, J.Purickis, M.Reinys, P.Kuraitis<sup>7</sup>. Atrodė, kad Teologijos fakultetas be didelių sunkumų galės pradėti savo darbą.

Teologijos fakulteto įkūrimo universitete klausimus svarstė ne tik Bažnyčios vyskupai ir Peterburgo profesoriai, bet ir Lietuvos Valstybės Taryba. 1918 m. birželio mėn. iš savo narių ji sudarė universiteto komisiją, į kurią įėjo M.Yčas, M.Biržiška, A.Voldemaras ir kun. J.Purickis. Šiame posėdyje Taryba nutarė iš pradžių įsteigti Teologijos, Filosofijos ir Teisių fakultetus<sup>8</sup>.

1918 m. lapkričio 29 d. posėdyje, pradėjus svarstyti Universiteto statutą, vienos nuomonės dėl Teologijos fakulteto nebuvo. Švietimo ministerijos valdytojas J.Yčas siūlė pirmiausiai steigti Teologijos fakultetą. Jam prieštaravo J.Vileišis. M.Biržiška manė, kad šis fakultetas turėtų būti kuriamas tokiomis pat teisėmis kaip ir kiti. A.Stulginskio ir P.Klimo manymu, Teologijos fakultetas turi būti autonomiškas, o K.Bizausko nuomone, jis privalo atlikti daugumos Lietuvos gyventojų reikalavimus ir būti katalikiškas. Tačiau iš esmės nė vienas Tarybos narys neprieštaravo, kad toks fakultetas būtų įkurtas. Kai kurie Tarybos nariai nerimavo, kad būsimasis Teologijos fakultetas nustelbs kitus mokslus, nes teologai turėjo didžiausią intelektualinį potencialą, o to trūko kitų specialybių auklėtiniams<sup>9</sup>.

1918 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Valstybės Taryba ir Ministrų Kabinetas toliau svarstė Universiteto statutą. Iš pradžių buvo tariamasi, kad Teologijos fakultete veiks 12 katedrų, tačiau posėdžio pabaigoje nutarta palikti tik 9 katedras, o mokymo planą ir profesorių parinkimą derinti su episkopatu. Nors kun. J.Staugaitis siūlė fakultetą kurti panašų į Peterburgo dvasinę akademiją, tačiau A.Stulginskis nesutiko, motyvuodamas tuo, kad Dvasinė akademija buvo nuolat reformuojama, todėl, jo nuomone, reikėjo įkurti tobulą fakultetą, nes mokslo jėgų buvo pakankamai. 1918 m. gruodžio 5 d. universiteto statutas buvo priimtas<sup>10</sup>.

<sup>6</sup> Ten pat.

<sup>7</sup> Ten pat.

<sup>8</sup> Ten pat, p. 135.

<sup>9</sup> Ten pat.

<sup>10</sup> Ten pat, p. 136.

Deja, Valstybės Tarybos nariai negalėjo numatyti, kad jų priimtas Universiteto statuto projektas, prasidėjus bolševikų, o vėliau ir lenkų agresijai prieš Lietuvą, bus įgyvendintas ne Vilniaus, o Kauno universitete. Lenkai, 1919 m. užėmę Vilnių, nutarė įkurti Stepono Batoro universitete Teologijos fakultetą.

1920 m. Kaune pradėjo veikti Aukštieji kursai, kur mokėsi vien pasauliečiai. Lietuvos Katalikų Bažnyčia, tiek daug vilčių dėjusi į Teologijos fakulteto įkūrimą Vilniuje, liko be nieko. Tokia padėtis negalėjo ilgiau tęstis. Katalikų universitetai Europoje ypač sustiprėjo XIX a. Lietuvos katalikai taip pat jau nuo 1914 m. pradeda kelti katalikiško universiteto idėją. Čikagoje (JAV) 1914 m. Lietuvių katalikų federacija įsteigė fondą Lietuvos katalikų universitetui įkurti. Šiam reikalui buvo renkamos lėšos. JAV lietuvių buvo surinkta apie pusę milijono litų (50 000 JAV dolerių) Lietuvos laisvės paskolos lakštais. Didžiausią jų dalį (42 500 JAV dolerių) iš tos pačios Lietuvių katalikų federacijos buvo išsirūpinęs prof. P. Būčys; jis Žemaičių vyskupo P. Karevičiaus pavedimu turėjo labiausiai rūpintis fakulteto įkūrimu<sup>11</sup>.

Ypač smarkūs ginčai vyko dėl Teologijos fakulteto statuto Steigiamajame seime. Tačiau iki 1921 m. gegužės pradžios Universiteto (iš pradžių Vilniaus, vėliau pakeista į Lietuvos) statuto projektuose Teologijos fakultetas iš viso nefigūruoja. Pirmą kartą toks fakultetas paminėtas švietimo ministro pranešime ministrui pirmininkui<sup>12</sup>. Jame nurodoma, kad Teologijos fakulteto profesoriai, docentai ir lektoriai, kuriuos išrinktų fakulteto taryba, turėtų būti Švietimo ministerijos skiriami, tačiau su Episkopato žinia.

1921 m. rugpjūčio 27 d. Švietimo ministerija, pritarus Žemaičių vyskupui P. Karevičiui, paskyrė B. Čėsnių, J. Mačiulį-Maironį, P. Būčį ir J. Grigaitį į komisiją, kuri turėjo sudaryti steigiamo Lietuvos universiteto, Teologijos fakulteto branduolį<sup>13</sup>. Ši komisija turėjo kuo greičiau parengti Švietimo ministerijai Teologijos fakulteto įkūrimo planą. Iš čia matyti, kad buvo skubama steigti universitetą, nes Aukštieji kursai visiškai neatitiko Lietuvos poreikių. Teologijos fakulteto komisija pateikė planą 1921 m. spalio 26 d. Šiame plane buvo numatyti 3 skyriai: filosofijos, teologijos bei kanonų ir istorijos<sup>14</sup>. Nors šio plano ir nelabai buvo laikomasi, tačiau pagrindinės katedros,

<sup>11</sup> J. Grinius, Teologijos-filosofijos fakultetas, *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*, red. P. Čepėnas, Čikaga, 1972, p. 349.

<sup>12</sup> Švietimo ministro pranešimas Ministrui Pirmininkui dėl Vilniaus universiteto statuto pataisų, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 762, l. 149.

<sup>13</sup> B. Čėsnio paskyrimas į Teologijos fakulteto įkūrimo komisiją, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 762, l. 149.

<sup>14</sup> Teologijos fakulteto planas, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 768, l. 7.

kurios vėliau buvo atidarytos Lietuvos universitete, matomos jau šiame projekte: įžanga į filosofiją, religijų istorija, fundamentinė teologija, dogminė teologija, Šventasis Raštas, moralinė teologija, kanonų teisė, krikščionybės istorija, Bažnyčios istorija Lietuvoje ir kitos.

1921 m. pabaigoje–1922 m. pradžioje buvo atsisakyta katalikiškojo universiteto steigimo idėjos. Tačiau taip buvo daroma tik nenorint skaldyti negausių lietuvių mokslininkų jėgų ir apsunkinti krašto finansiškai. Todėl buvo sutarta Lietuvos universitete įsteigti platų filosofijos skyrių (pirmuosiuose Universiteto statuto projektuose šis skyrius buvo numatomas tik Humanitariniame fakultete<sup>15</sup>), kuriame aukštąjį mokslą galėtų baigti būsimieji dvasininkai, mokytojai ir kiti aukštojo mokslo siekiantys katalikai. 1922 m. tokio dvilypio fakulteto įkūrimas buvo laikomas pačiu tinkamiausiu sprendimu<sup>16</sup>.

Kadangi buvo nutarta sujungti du fakultetus į vieną, tai ir pavadinimas šiam fakultetui buvo paliktas dvilypis<sup>17</sup>. Šis pavadinimas oficialiai įteisintas 1922 m. balandžio 12 d. Seimo patvirtintame Lietuvos universiteto statute.

Viena pirmųjų techninių problemų, su kuria susidūrė įsteigtas Lietuvos universitetas, buvo patalpų trūkumas. Pirmajame Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos posėdyje nurodoma, kad fakultetui reikalingos 3 auditorijos paskaitoms ir kambariai kitiems kabinetams<sup>18</sup>. Tačiau ir toks patalpų skaičius fakultetui, kuris turėjo 22 katedras, buvo per mažas. Jau 1922 m. birželio pabaigoje prasideda susirašinėjimas su Švietimo ministerija patalpų reikalu. Birželio 27 d. rašte švietimo ministrui prašoma rekvizuoti Maironio rūmų dalį, kad būtų perkelta ten nemažai fakulteto paskaitų, taip pat kad teologijos studentams būtų užtikrintas gyvenimas konvikte (bendrabutyje). Jeigu šis reikalavimas būtų įvykdytas, fakultetas pasitenkintų universiteto rūmuose dviem kambariais<sup>19</sup>. Švietimo ministerija atsakė neigiamai, nes prašomose rekvizuoti patalpose buvo Steigiamojo seimo nario ir Švietimo ministerijos departamento direktoriaus butai<sup>20</sup>. Tačiau negalima sakyti, kad patalpų reikalu nieko nebuvo daroma. Tų pačių metų rugsėjo mėn. Lietuvos

<sup>15</sup> Vilniaus universiteto statutas, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 762, l. 152.

<sup>16</sup> J. Grinius, min. str., p. 350.

<sup>17</sup> V. Jogėla, min. str., p. 138.

<sup>18</sup> Lietuvos universiteto, Teologijos fakulteto pirmojo posėdžio 1922 m. vasario 20 d. protokolas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 334.

<sup>19</sup> Raštas švietimo ministrui dėl patalpų fakultetui, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 774, l. 22–23.

<sup>20</sup> Švietimo ministerijos atsakymas dėl patalpų rekvizavimo Teologijos-filosofijos fakultetui, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 775, l. 77.

universitetui buvo paskirti du Karo mokyklos pastatai, todėl atkrito reikalas kur nors perkelti didžiąją fakulteto dalį<sup>21</sup>. Vis dėlto Teologijos-filosofijos fakulteto vadovybės, matyt, tas nepatenkino ir rugsėjo 29 d. dekanas fakulteto tarybos posėdyje praneša susitaręs su Žemaičių vyskupijos seminarija dėl leidimo naudotis jos auditorijomis<sup>22</sup>. Sutarys dėl patalpų naudojimo su seminarija buvo sudaromos ir vėlesniais metais.

**Išbandymų metai.** Nuo Steigiamojo seimo laikų turėję daugumą krikščionys demokratai po rinkimų į trečiąją Seimą ją prarado. Į valdžią atėjo kairiųjų partijų atstovai. Su šiuo valdančiosios krypties pasikeitimu prasideda išbandymų metas Teologijos-filosofijos fakultetui. Kaip jau minėta, kairiųjų partijų atstovai, 1921–1922 m. svarstant Universiteto statutą, buvo gana priešiški nusiteikę Teologijos fakulteto atžvilgiu ir siūlė gerokai mažiau katedrų nei krikščionys demokratai. Tačiau dėl dešiniųjų persvaros Steigiamajame seime tas nebuvo padaryta. Kad kairiųjų politinių jėgų nuomonė dėl fakulteto nepasikeitė, rodo nuo jų valdymo pradžios pradėtas jo spaudimas. Dar viena priežastis, paskatinusi siekti fakulteto susiaurinimo, tiek iki gruodžio 17 d., tiek po to, greičiausiai buvo ta, kad kai kurie fakulteto profesoriai (L.Bistras, J.Eretas, M.Reinys), aktyviai dalyvaudami krikščionių demokratų veikloje, tiesiogiai ar netiesiogiai susidurdavo su kitų fakultetų politikuojančiais profesoriais (A.Voldemaru, A.Smetona, V.Lašu, V.Čepinskiu, A.Purėnu) priešingoje pusėje<sup>23</sup>.

1926 m. liepos 15 d. ir rugpjūčio 2 d. Švietimo ministerija atsiuntė raštus Teologijos-filosofijos fakultetui, kuriuose klausiama apie jo katedrų skaičių; taupumo atžvilgiu katedrų esą per daug. Be to, pasigirsta pirmi priekaištai dėl Filosofijos skyriaus lygiagrečių katedrų su kai kuriomis Humanitarinio fakulteto katedromis (pavyzdžiui, visuotinės istorijos ir istorijos filosofijos katedra, geografijos šaka šioje katedroje, visuotinės literatūros katedra)<sup>24</sup>. Anksčiau buvo nuspręsta naikinti Lietuvos universitete paralelias katedras. Beje, per didelis katedrų skaičius taupumo atžvilgiu buvo vienas pagrindinių argumentų beveik visuose pareiškimuose dėl fakulteto mažinimo. Kaip atsakymą į kaltinimus dėl per didelių išlaidų ir paralelizmo, 1926 m. rugsėjo

<sup>21</sup> Švietimo ministerijos atsakymas į pakartotinį prašymą dėl patalpų Teologijos-filosofijos fakultetui, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 775, l. 75.

<sup>22</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1922 m. rugsėjo 29 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 314.

<sup>23</sup> J.Grinius, min. str., p. 359.

<sup>24</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1926 m. rugsėjo 15 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 169.

15 d. fakulteto taryba nusprendė parengti platų memorandumą ir jį išspausdinti<sup>25</sup>. Memorandume pirmiausia pabrėžiama tai, kad Teologijos-filosofijos fakultetas yra kompromisas, pasiektas norint suderinti įvairius interesus, atsisakant steigti katalikų universitetą. Į kaltinimus dėl Filosofijos skyriaus katedrų paralelizmo su Humanitarinio fakulteto katedromis atsakoma, jog pagrindinė Filosofijos skyriuje dėstomų dalykų kryptis yra katalikiška pasaulėžiūra, o Humanitariniame fakultete labiau laikomasi pasaulietinės krypties. Paskutinis memorandumo sakinytis skamba šiek tiek ultimatyviai: „Ir štai Filosofijos skyriaus panaikinimas, kaipo įžeidžias kultūrinės apykanos ir mokyklinės teisybės principus, būtų pradžia atkaklios kovos, kuri, kaip rodo istorinis patyrimas, anksčiau ar vėliau turėtų vis dėlto baigtis šitų principų laimėjimu“<sup>26</sup>. Reikia pasakyti, jog šis ir vėlesnis memorandumai, kuriais buvo atsakoma į bandymus pertvarkyti fakultetą, prieš paskelbiant buvo gerai apsvarstomi, tekstas gerai suformuluotas ir argumentuotas.

Kad parodytų, jog palaiko Vyriausybės norus sutaupyti pinigų, skiriamų universitetui, tų pačių metų spalio 2 d. fakultetas pats sumažino kai kurių dalykų paskaitų valandų skaičių, nors pabrėžė, kad iš to bus mažai naudos<sup>27</sup>.

Po minėto memorandumo kurį laiką priekaištai fakultetui aprimo. Tam įtakos turėjo ir pasikeitusi politinė situacija Lietuvoje. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo į valdžią atėjo tautininkai. Matyt, nenorėdami didinti ir taip įtemptos padėties po perversmo kurį laiką tautininkai dar nesiėmė radikalesnių veiksmų. Tačiau taip truko neilgai. Jau 1927 m. gegužės 2 d., t.y. praėjus beveik 5 mėnesiams nuo perversmo, dekanas B.Čėsnyš pranešė fakulteto tarybai apie Švietimo ministerijos pateiktus klausimus dėl universiteto pertvarkymo taupumo sumetimais<sup>28</sup>. Fakulteto taryba nedelsdama išrinko reformų komisiją, kuri tą pačią dieną parengė atsakymą Švietimo ministerijai. Jame vėlgi buvo įrodinėjama, kad fakultete nėra nereikalingų kursų, o esamas katedrų skaičius yra būtinas nenorint prarasti mokslo lygio<sup>29</sup>.

Be taupumo argumento, Filosofijos skyriaus katedrų lygiagretumas su Humanitarinio fakulteto katedromis buvo kitas svarbus argumentas Teologijos-filosofijos fakultetui adresuotuose kaltinimuose. Tačiau šios katedros

<sup>25</sup> Ten pat.

<sup>26</sup> Memorandumas Teologijos-filosofijos fakulteto klausimu, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 825, l. 237–238.

<sup>27</sup> Raštas universiteto rektoriui dėl taupumo, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 816, l. 236.

<sup>28</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1927 m. gegužės 2 d. posėdžio protokolas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 134.

<sup>29</sup> Ten pat, p. 138–140



nebuvo visiškai lygiagretės. 1927 m. birželio 15 d. posėdyje fakulteto taryba punktais išdėsto Filosofijos skyriaus katedras ginančius argumentus<sup>30</sup>. Vienas iš argumentų yra tai, kad skyrius remiasi ne visai identiškų katedrų, o įvairių pakraipų paralelizmu, bet ir šis paralelizmas esąs tik dalinis. Toks paralelizmas buvo būtinas kompromisas, leidęs sugyventi Lietuvos universitete įvairių pasaulėžiūrų žmonėms ir tenkinęs jų reikalus. O dalykai (geografija, istorija), kurių nebūtų galima pateisinti pakraipų paralelizmo principu, buvo reikalingi tam, kad Filosofijos skyrių studentai baigtų susipažinę ne tik su teoriniais, bet ir su praktiniais mokslais, kurie buvo reikalingi jų profesijoms. Tai labiausiai galima pritaikyti mokytojams, o jų fakultetas parengdavo nemažai. Dėl Filosofijos skyriaus katedrų paralelizmo reikia pasakyti ir tai, kad šiame skyriuje buvo tik vienintelė visuotinės literatūros katedra, o Humanitarinių mokslų fakultetas turėjo atskiras lietuvių, vokiečių, prancūzų, anglų kalbų ir literatūrų katedras. Visi istoriniai mokslai taip pat priklausė vienintelei katedrai<sup>31</sup>. Grįžtant prie birželio 15 d. pareiškimo, įdomiausiai skamba paskutinis, VI punktas: „Teologijos-filosofijos fakulteto apkarpymas arba jo autonomijos aprėžimas iš tikrųjų reikštų katalikų pasaulėžiūros reikalų įžeidimą ir tuo pačiu neabejojant priverstų katalikų visuomenę atsisakyti aukštojo mokslo srityje nuo kompromisinės pozicijos, kas būtų lygu pereiti į griežtą kovą už šito mokslo suorganizavimą proporcingai subsidijuojamos sistemos pagrindais“<sup>32</sup>. Taigi čia be jokių užuolankų primenama, jog fakultetas buvo katalikų profesorių ir krikščionių demokratų priimtas kompromisas; jeigu bus bandoma mažinti katedrų skaičių, tada šio susitarimo bus atsisakyta ir vėl bus siekiama įsteigti katalikišką universitetą.

Nuolatos sulaukdama kaltinimų dėl per didelių išlaidų, fakulteto vadovybė stengėsi šiems kaltinimams suteikti kuo mažiau pagrindo. Štai, pavyzdžiui, daugėjant studentų, buvo stengiamasi daugiau paskaitų skirti esantiems dėstytojams, o ne kviesti naujų<sup>33</sup>.

Vis dėlto antrojoje 1927 m. pusėje atrodė, kad priekaištai fakultetui nurims. To priežastis buvo 1927 m. rugsėjo 27 d. sudarytas konkordatas tarp Lietuvos ir Šventojo Sosto<sup>34</sup>. Šio konkordato XIII straipsnyje kalbama ir apie

<sup>30</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1927 m. birželio 15 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 127–128.

<sup>31</sup> J. Grinius, min. str., p. 351–352.

<sup>32</sup> Ten pat, l. 129.

<sup>33</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1927 m. rugsėjo 5 d. ir gruodžio 17 d. posėdžių protokolai, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 125, l. 111.

<sup>34</sup> Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos konkordatas, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 715, l. 8.

Teologijos-filosofijos fakultetą. Deja, beveik tuoj pat prasidėjo nuomonių skirtumai, aiškinant Lietuvos Vyriausybės ir Šventojo Sosto konkordatą, todėl spaudimas fakultetui neatslūgo. Norėdamas geriau jį apsaugoti, 1928 m. viduryje Šventasis Sostas kanoniškai pripažino Teologijos-filosofijos fakultetą su teise teikti akademinis laipsnius tiek Teologijos, tiek Filosofijos skyriuje. Taip pat Seminarijų ir universitetų kongregacija patvirtino abiejų skyrių Statutą<sup>35</sup>. Tačiau Lietuvos Vyriausybė jau buvo nepalankiai nusiteikusi.

1928 m. gegužės 24 d. Švietimo ministerija pranešė fakulteto dekanui B.Čėsniui, kad universitetui laiku neparodžius iniciatyvos dėl fakultetų, skyrių, katedrų ir etatų pertvarkymo ministerija pati rengiasi atlikti šį pertvarkymą. Teologijos-filosofijos fakultetui numatyta palikti tik 10 katedrų ir 15 dėstytojų<sup>36</sup>. Dekanas pagrįstai atsakė švietimo ministrui, kad toks sumažinimas būtų neįmanomas bent jau dėl dviejų dalykų: 1) tiesiog techniškai būtų neįmanoma suvesti Filosofijos skyriaus ir Humanitarinio fakulteto studentų į bendras paskaitas ir 2) nei dekanas, nei fakulteto taryba neturėjo teisės siūlyti panaikinti kai kurias katedras be bažnytinės vadovybės žinios. Kaip žinoma, nuo savo veiklos pradžios fakultetas turėjo bažnytinės vadovybės atstovą – kanclerį. Fakulteto kancleriu pradžioje buvo Žemaičių vyskupas P.Karevičius, o nuo Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo 1926 m. – Kauno arkivyskupas metropolitas J.Skvireckas<sup>37</sup>.

1928 m. gegužės 25 d. posėdyje Teologijos-filosofijos fakulteto taryba priėmė pareiškimą, kuriame buvo motyvuojamas nepritarimas Švietimo ministerijos projektui<sup>38</sup>. Visų pirma buvo pabrėžta, kad toks pertvarkymas iš tiesų panaikintų Filosofijos skyrių, nes teliktų dvi jo katedros – filosofijos ir visuotinės istorijos ir kita – istorijos filosofijos. Tada netektų reikšmės ir dvišypis jo pavadinimas, kita vertus, į jį galėtų stoti tik siekiantys aukštojo teologinio išsilavinimo dvasininkai. Net Teologijos skyrius būtų „apkarpytas“ tiek, kad būtų neatitikęs kanonų teisės kodekso reikalavimų dėl normalaus teologijos kurso, nes projekte nebuvo numatyta katedrų, kurios apimtų liturgiką, bažnytinę iškalbą, giedojimą ir panašiai. Kitas argumentas, nurodantis juridinę fakulteto padėtį, bene buvo tvirčiausias. Fakultetas dabar ga-

<sup>35</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1928 m. rugsėjo 11 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 84.

<sup>36</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1928 m. gegužės 25 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 84.

<sup>37</sup> J.Grinčius, min. str., p. 350.

<sup>38</sup> LU Teologijos-filosofijos tarybos 1928 m. gegužės 25 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 95–97.

lėjo remtis ne tik tai kanonų teisės reikalavimais, bet ir sudarytuju konkordatu, kuriame fakultetas buvo užfiksuotas kaip dvilypis ir tapo tarptautiniu objektu. Be to, kadangi fakultetas buvo katalikiškas, jis buvo ne tik Švietimo ministerijos, bet ir Episkopato žinioje. Lietuvos Vyskupų Konferencija 1928 m. kovo 27–28 d., dalyvaujant Šventojo Sosto atstovui, savo rezoliucijoje konstatavo fakulteto neliečiamumą, taip pat kad be naujo susitarimo su Šventuoju Sostu jo jokiū būdu negalima mažinti<sup>39</sup>. Po kelių dienų (gegužės 31 d.) savo neigiamą nuomonę dėl Švietimo ministerijos numatyto projekto pareiškė ir arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas<sup>40</sup>.

Nereikia manyti, kad tik Teologijos-filosofijos fakultetas buvo nepatenkintas numatoma reforma. 1928 m. viduryje neigiamus pareiškimus dėl reformos pateikė ir Evangelikų teologijos, Humanitarinių mokslų, Teisių, Gamtos-matematikos, Medicinos, Technikos fakultetai.

Tačiau Lietuvos Vyriausybė buvo jau išibėgėjusi. 1928 m. rugsėjo 29 d. įteikė Šventajam Sostui projektą reformuoti Teologijos-filosofijos fakultetą taip, kad vietoj buvusių 22 beliktų 11 katedrų, o švietimo ministras ragino universiteto vadovybę nebepriimti naujų studentų į fakulteto Filosofijos skyrių. Tokią griežtą reformą Lietuvos Vyriausybė aiškino Šventajam Sostui tais pačiais taupumo sumetimais, nes dėl šių motyvų reforma būsianti atlikta visame universitete<sup>41</sup>.

1928 m. gruodžio mėn. Švietimo ministerija pateikė Ministrų Kabinetai svarstyti Universiteto statuto reformos projektą. Tada gruodžio 20 d. Teologijos-filosofijos fakulteto taryba įteikė Švietimo ministerijai pareiškimą, protestuojantį prieš projekte numatomą fakulteto pertvarkymą<sup>42</sup>. Šiame pareiškimė iš esmės buvo pakartoti gegužės 25 d. tarybos posėdžio pareiškimo teiginiai. Tvirtinama, kad pertvarkymas negalimas nei moraliniu, nei teisiniu atžvilgiu.

Dėl Teologijos-filosofijos fakulteto reformos Lietuvos Vyriausybė paprašė Šventąjį Sostą pateikti savo pastabų, bet pastarasis ilgai nieko neatsakė. Todėl 1929 m. liepos 10 d. Lietuvos atstovas prie Šventojo Sosto J. Šaulys nota priminė apie Lietuvos Vyriausybės ketinimą reformuoti Teologijos-filosofijos fakultetą ir prašė pareikšti savo nuomonę. Į tai 1929 m. liepos 30 d.

<sup>39</sup> Ten pat, l. 97.

<sup>40</sup> Lietuvos arkivyskupo metropolito J. Skvirecko raštas švietimo ministrui, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 844, l. 313.

<sup>41</sup> J. Girnius, min. str., p. 359.

<sup>42</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1928 m. gruodžio 20 d. posėdžio protokolo priedas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 44–48.

Šventojo Sosto valstybės sekretoriatas raštu atsakė, jog nesutinka su jokiais fakulteto pakeitimais<sup>43</sup>. Dėl to 1929 m. rugpjūčio 30 d. A. Voldemaras parašė Šventojo Sosto valstybės sekretoriui kard. P. Gasparri'ui ilgą notą, kurioje įrodinėjo, kad Lietuvos Vyriausybė pagal konkordatą apsiima tiksliai stebėti, kad būtų gerbiama kanonų teisė skiriant fakulteto dėstytojus, bet konkordatas nenurodo jai išlaikyti fakulteto<sup>44</sup>. Vadinasi, Vyriausybė, remdamasi taupumo motyvu, gali reformuoti fakultetą kaip tik nori. Kard. P. Gasparri 1929 m. atsakė taip pat ilgą notą. Jis atmetė A. Voldemaro samprotavimus ir teigė, kad Teologijos-filosofijos fakulteto teisinė ar kitokia padėtis privalo likti tokia, kokia ji buvo pasirašant konkordatą<sup>45</sup>. Toks atsakymas rodo, kad Šventasis Sostas nenorėjo leisti į jokiais kalbas dėl fakulteto mažinimo.

Su ilgą laiką trukusiu Šventojo Sosto delsimu duoti atsakymą dėl fakulteto reformos, matyt, yra susijęs ir gana taikus laikotarpis tarp Švietimo ministerijos ir fakulteto vadovybės nuo 1929 m. sausio iki rugsėjo mėnesio. Per šiuos 9 mėnesius nebuvo jokių žymesnių pareiškimų ar memorandumų nei iš vienos, nei iš kitos pusės. Tačiau Teologijos-filosofijos fakulteto statusas, nors ir ne taip aktyviai kaip kitų fakultetų, vis tiek buvo svarstomas. 1928 ir 1929 m. Universiteto statuto projektai, bent jau fakulteto klausimu, iš esmės nesiskyrė<sup>46</sup>. Pradžioje buvo kalbama apie 11, vėliau – apie 10 katedrų ir 13–14 etatų joms.

1929 m. spalio pradžioje Vyriausybė parengė naują Universiteto statuto, etatų, atlyginimų projektą, kuris fakulteto atžvilgiu buvo toks kaip ir visi ankstesni projektai. Su juo susipažinusi Teologijos-filosofijos fakulteto taryba vėl priėmė platų pareiškimą, kuriame ne tik pakartojo ankstesnių pareiškimų ir memorandumų argumentus, bet ir išanalizavo Statuto projekto paragrafus, kur buvo kalbama apie fakultetą, kanonų teises, Šventojo Sosto patvirtinto Teologijos-filosofijos fakulteto statuto bei Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto konkordato atžvilgiu<sup>47</sup>. Pareiškimo išvada – fakulteto reforma yra negalima jokiais požiūriais. „Reforma tegali turėti vieną uždavinį – tobulinti <...>“<sup>48</sup>.

1930 m. gegužės mėnesį Universiteto statuto projekte Teologijos-filosofijos fakultetui vėl buvo numatyta 10 katedrų ir 13 vietų moksliniam perso-

<sup>43</sup> J. Grinius, min. str., p. 360.

<sup>44</sup> Ten pat.

<sup>45</sup> Ten pat.

<sup>46</sup> Universiteto statuto reformos projektai 1928–1929 m., LCVA, f. 391, ap. 4, b. 844, l. 1–120.

<sup>47</sup> LU Teologijos-filosofijos tarybos 1929 m. spalio 15–16 d. posėdžio protokolai, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 611–618.

<sup>48</sup> Ten pat, l. 613.

nalui<sup>49</sup>. Šį kartą fakulteto taryba nepriėmė naujo pareiškimo, tačiau pareiškusi, jog šis projektas iš esmės nesiskiria nuo ankstesnių, – taip iš tikrųjų ir buvo, – nusprendė laikytis ankstesnių 1926–1929 m. memorandumų ir pareiškimų<sup>50</sup>.

Nors Teologijos-filosofijos fakultetas oficialiojoje spaudoje ir toliau buvo puolamas – prikišama jam geografijos, žurnalistikos dėstymas, paralelizmas su Humanitarinių mokslų fakulteto katedromis, – tačiau Vyriausybė kurį laiką jį paliko kaip buvus. 1930 m. birželio 7 d. Įstatymu-statutu visas universitetas buvo reformuotas ir pavadintas Vytauto Didžiojo universitetu (toliau – VDU)<sup>51</sup>. Teologijos-filosofijos fakultetas kol kas liko toks pat; numatoma jį reformuoti atskiru įstatymu. Šis fakulteto pertvarkymo atidėjimas buvo didelis laimėjimas jam pačiam ir jį ginantiems žmonėms.

Vis dėlto Lietuvos Vyriausybė nesirengė palikti fakulteto ramybėje. 1930 m. liepos 17 d., t.y. tepraėjus mėnesiui po universiteto reformos, Lietuvos atstovybės prie Šventojo Sosto telegramoje į Kauną rašoma, jog manoma siūlyti palikti tiktai Teologijos fakultetą, taip pat palikti tris katedras Humanitariniame fakultete Filosofijos skyriaus profesoriams<sup>52</sup>. Kaip galima suprasti iš telegramos, Lietuvos Vyriausybė ne tik nemanė palikti tokio fakulteto, koks buvo pasirašant konkordatą, bet jau turėjo sumanymą visiškai panaikinti Filosofijos skyrių. Kaip minėta, toks panaikinimas būtų visiškai nesuderinamas su kanonų teisės reikalavimais dėl dvasininkų rengimo. Šį pasiūlymą liepos 11 d. kardinolui Pacelli'ui pateikė J.Šaulys. Kaip rašoma kitoje atstovybės telegramoje į Kauną, Pacelli referavo J.Šaulio demaršą popiežiui. „Popiežius buvo nustebęs, kad dar keliamas Teologijos-filosofijos fakulteto reformos klausimas, nes, girdi, jis žinąs konkordato nusistatymus ir manąs, kad reformos klausimas yra baigtas, nebent būtų norima pagerinti fakulteto padėtį“<sup>53</sup>. Tačiau fakulteto padėties pagerinti Lietuvos Vyriausybė tikrai nesirengė. Ši telegrama rodo Šventojo Sosto tvirtą nusistatymą prieš kokius nors fakulteto pertvarkymus. Be to, 1930 m. pradėjo blogėti Lietuvos ir Šventojo Sosto santykiai. Prie to prisidėjo Šventojo Sosto ir Lietuvos Vyriausybės ginčas dėl katalikiškos jaunimo organizacijos (ateitininkų) panai-

<sup>49</sup> 1930 m. gegužės mėn. Universiteto statuto projektas, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 845, l. 13.

<sup>50</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1930 m. gegužės 12 d. posėdžio protokolas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 719.

<sup>51</sup> J.Grinčius, min. str., p. 360.

<sup>52</sup> Telegrama iš Romos 1930 m. liepos 7 d., *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 213.

<sup>53</sup> Telegrama užsienio reikalų ministrui 1930 m. liepos 23 d., *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 202.

kinimo ir dėl katalikų akcijos. Šis santykių blogėjimas 1931 m. birželio 5 d. baigėsi Šventojo Sosto nuncijaus arkivyskupo R. Bartoloni'o išsiuntimu iš Lietuvos kaip nepageidaujamo asmens (*persona non grata*)<sup>54</sup>.

Po Šventojo Sosto nuncijaus išsiuntimo visiškai pašlijus Lietuvos ir Šventojo Sosto santykiams, Vyriausybė vienašališkai ėmėsi Teologijos-filosofijos fakulteto reformos. 1931 m. rugpjūčio 14 d. pakeitus VDU statutą, fakulteto katedrų skaičius buvo sumažintas nuo 22 iki 17<sup>55</sup>. Be to, vietoj buvusių 37 vietų vyresniajam moksliniam personalui dabar buvo palikta tik 19. Šis vienašališkas sprendimas rodo, kad Lietuvos valdžia nusprendė nesiškaiyti su Šventojo Sosto autoritetu, nes tiesioginės grėsmės Lietuvai Šventasis Sostas negalėjo kelti, bet toks nesiskaitymas kenkė pačios Lietuvos tarptautiniam autoritetui.

Teologijos-filosofijos fakulteto pertvarkymas sukėlė didelį katalikų visuomenės nepasitenkinimą. Pirmasis jį išreiškė laikinasis Šventojo Sosto atstovas Kaune mons. Faidutti. Savo notoje 1931 m. rugpjūčio 28 d. jis protestavo dėl fakulteto reformos, primindamas, kad Vyriausybė žadėjo nieko nekeisti be susitarimo su Šventuoju Sostu<sup>56</sup>. Vyriausybė į tai atsakė verbaliu nota, kad Teologijos-filosofijos fakulteto pertvarkymas neliečia konkordate numatyto susitarimo dėl mokomojo personalo parinkimo, nes fakultetas mažinamas dėl finansinių motyvų, ir pažadėjo, kad ateityje fakulteto padėtis galės būti pagerinta<sup>57</sup>. Žinant valdžios nusistatymą fakulteto atžvilgiu per visus 1927–1931 m., vėliau ne ką pasikeitusį, tuo pažadu veikiau buvo siekiama nuraminti Šventąjį Sostą, nei iš tikrųjų ką nors pakeisti. Kad dar labiau būtų sušvelnintas pasipriešinimas pertvarkymui, jį pradėta taikyti ne nuo 1931 m. rugsėjo 1 d., kaip buvo numatyta<sup>58</sup>, bet nuo pavasario semestro.

Tačiau protestus Lietuvos valdžiai pareiškė ne tik Šventasis Sostas, bet ir Lietuvos dvasininkai. Pavyzdžiui, 1931 m. rugsėjo 3 d. pareiškimą Lietuvos Respublikos prezidentui A. Smetonai išsiuntė Kėdainių dekanato kunigai<sup>59</sup>. Pareiškime buvo prašoma atkreipti dėmesį į pažeidinėjamas katalikų teises Lietuvoje ir apginti jas įstatymais.

<sup>54</sup> J. Grinius, min. str., p. 361.

<sup>55</sup> Vytauto Didžiojo universiteto statuto pakeitimas, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 146.

<sup>56</sup> J. Grinius, min. str., p. 361.

<sup>57</sup> Ten pat.

<sup>58</sup> Vytauto Didžiojo universiteto statuto pakeitimas, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 146.

<sup>59</sup> Kėdainių dekanato kunigų pareiškimas Lietuvos Respublikos prezidentui A. Smetonai, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 845, l. 1.

Partinės politikos sumetimais atliktas pertvarkymas paskatino Lietuvos bažnytinę vadovybę ir aktyviausius Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius grįžti prie minties steigti Lietuvos katalikų universitetą. 1931 m. spalio 9 d. Lietuvos episkopatas, padedamas Lietuvių katalikų mokslo akademijos, nutarė įkurti tokį universitetą. Jo atidarymas numatytas 1932 m. rugpjūčio 28 d., bet, švietimo ministrui uždraudus, įvyko tik pirmoji atidarymo dalis – pamaldos, o atidarymas Saulės rūmuose buvo policijos sutrukdytas<sup>60</sup>. Nors ir nebuvo atsisakyta minties įsteigti tokį universitetą, tačiau jis niekada taip ir nebuvo įsteigtas.

Po 1931 m. rudens semestro atlikus reformą Teologijos-filosofijos fakultete, etatinės vietos neteko maždaug pusė jame iki tol dirbusių dėstytojų. Dauguma netekusių darbo profesorių norėjo toliau dirbti fakultete privatdocentų teisėmis (neetatinė vieta). Bet iš pradžių Senatas nedarė jokių žingsnių, kad šie profesoriai galėtų grįžti į fakultetą, nors ir be etato. Todėl 1932 m. sausio 16 d. fakulteto taryba paskelbė memorandumą VDU Senatui, kur nenuginčijamai įrodė, kad jų kvalifikacija pranoksta šias pareigas, o kadangi privatdocento vieta yra neetatinė, tai juo labiau nėra priežasčių neleisti jiems dirbti<sup>61</sup>. Fakultetas taip skubiai reagavo greičiausiai dėl to, kad stengėsi gražinti kuo daugiau dėstytojų į darbą prieš prasidedant pavasario semestru. Kai kuriems profesoriams buvo leista dirbti privatdocentais.

Jausdamas stiprią katalikų visuomenės moralinę paramą ir nenorėdamas pasiduoti politiniam spaudimui, Teologijos-filosofijos fakultetas ėmėsi gynimosi priemonių. Geriausiai šias priemones nusako Jonas Grinius, pats buvęs tų įvykių liudininkas. Jis mini dvi priemones<sup>62</sup>. Pirmoji – užpildyti visus Vyriausybės paliktus etatus, nelabai paisant iki reformos turėtų dėstytojų laipsnių. Antroji priemonė jau minėta anksčiau, tai – atleistų profesorių likimas fakultete privatdocentais. Buvo išspręstas ir jų atlyginimo reikalas. Kaip rašo J. Grinius, visi fakulteto nariai, išlaikę senąsias ar gavę etatines valstybines algas, sutiko mokėti privalomą mokestį (7% nuo algos) neetatinėse dėstytojų labui. Toks mokestis yra užfiksuotas ir fakulteto dokumentuose<sup>63</sup>. Auka buvo įforminta kaip atskaitymas iš dėstytojų algos fakulteto rei-

<sup>60</sup> A. Liutina, Svarbesni Lietuvių katalikų mokslo akademijos žingsniai, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, Kaunas, 1993, p. 34.

<sup>61</sup> Teologijos-filosofijos fakulteto memorandumas Vytauto Didžiojo universiteto Senatui, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 157, l. 109–110.

<sup>62</sup> J. Grinius, *min. str.*, p. 362.

<sup>63</sup> Atskaitymai iš dėstytojų algų Teologijos-filosofijos fakulteto reikalams, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 157.

kalams; taip buvo daroma nuo pat 1932 m. iki fakulteto uždarymo 1940 m. Vidutiniškai buvo atskaitoma 30–40 litų.

Dėl bendrų profesorių pastangų Filosofijos skyrius ne tik nesumenko, bet išsilaiškė ir net gebėjo įtraukti į mokamąjį personalą jaunų profesorių, baigusių Filosofijos skyrių, kurie naudodamiesi privačiomis ir valdiškomis stipendijomis (duotomis rengtis profesūrai) jau buvo tobulinęsi užsienio universitetuose arba ten įgiję daktaro laipsnius. Tai J. Ambrazevičius-Brazaitis, Z. Ivinskis ir kiti<sup>64</sup>.

1927–1931 m. buvo ypač sunkūs Teologijos-filosofijos fakultetui. Nors 1931 m. rugpjūčio 14 d. ir nepavyko išvengti reformos, tačiau ji nebuvo tokia radikali, kokios siekė tautininkai. Labiau nukentėjo Filosofijos skyrius, bet jis pajėgė atsilaikyti ir neprarasti iki tol buvusio mokymo lygio. Nors fakulteto tarybos memorandumai ir pareiškimai atliko tam tikrą vaidmenį, bet bene didžiausias nuopelnas, kad fakultetas nepatyrė didelio pertvarkymo, priklauso Šventajam Sostui. 1927 m. konkordatu ir 1928 m. kanonišku pripažinimu fakultetui teisę teikti akademinį laipsnį Šventasis Sostas paėmė Teologijos-filosofijos fakultetą į tiesioginę savo globą. Jeigu ne Šventasis Sostas, tai, ko gera, fakultetas būtų buvęs pertvarkytas kartu su visu universitetu 1930 m. birželio mėnesį, o vietoj 22 katedrų būtų likę ne 17, o 10. Pertvarkius fakultetą pagal tautininkų valdžios reikalavimą, Lietuvos katalikams jame nebūtų buvę galima rengti dvasininkų su aukštuoju išsilavinimu. Jiems būtų tekę studijuoti kaimyninėse šalyse, kur teologijos fakultetai veikė laikantis Bažnyčios vadovybės ir kanonų teisės reikalavimų.

**Dar vienas išbandymas – 1937 m.** Po 1931 m. reformos Teologijos-filosofijos fakultetas ilgainiui prisitaikė prie naujų darbo sąlygų. 1931–1937 m. buvo palyginti ramūs, fakultetas netrukdomas dirbo savo darbą. Tačiau 1937 m. padėtis keičiasi. Tų metų viduryje Švietimo ministerija vėl sumanė keisti Universiteto statutą ir etatus. Iš prasidėjusio spaudimo Teologijos-filosofijos fakultetui dėl Filosofijos skyriaus buvo aišku, kad vėl ketinama pertvarkyti ir šį fakultetą. Tokie ketinimai tuoju pat sujungė Lietuvos bažnytinę vadovybę ir Šventąjį Sostą.

Pasklidus žinioms apie būsimą universiteto reformą, Šventasis Sostas tuoj pat reagavo. Tai matyti iš J. Urbšio *Pro memoria* apie pasikalbėjimą su Šventojo Sosto *chargé d'affaires* mons. Antonio Samore. Sužinojęs apie būsimą reformą mons. A. Samore domėjosi, ar reforma lies Teologijos-filosofijos

<sup>64</sup>J. Grinius, min. str., p. 362.



fakultetą, ypač Filosofijos skyrių. Be to, jis priminė Šventojo Sosto požiūrį į šį reikalą – fakulteto reforma gali būti atliekama laikantis konkordato, tik susitarus su Šventuoju Sostu. Iš tokio pasikalbėjimo aišku, kad taip Šventasis Sostas iš anksto išpėja Lietuvos Vyriausybę, jog rūpinsis fakultetu ir prižiūrės, kad jis vėl nebūtų vienašališkai mažinamas<sup>65</sup>.

Susirūpinimą dėl būsimos reformos pareiškė ir Lietuvos bažnytinė vadovybė. 1937 m. rugsėjo 29 d. arkivyskupas J.Skvireckas rašo prezidentui A.Smetonai, kad Universiteto statuto projektas labai pablogintų Teologijos-filosofijos fakulteto padėtį, todėl prašoma pasirūpinti, jog būtų padaryti atitinkami pataisymai<sup>66</sup>. Tų pačių metų spalio 15 d. Valstybės saugumo departamento Spaudos dienyne įdėtas „XX amžiaus“ straipsnis apie spalio 5, 6 ir 7 d. vykusią Lietuvos Vyskupų Konferenciją, kuri svarstė bažnytinius ir su jais susijusius klausimus. Vienas iš aptartų klausimų buvo numatomas fakulteto pertvarkymas ir būdai, kaip jį apsaugoti<sup>67</sup>. Šį kartą bažnytinė vadovybė buvo nusiteikusi tvirtai priešintis fakulteto pertvarkymui, todėl formuluodama reformos teiginius, Lietuvos Vyriausybė turėjo būti labai atsargi. Apie tai išpėjama ir 1937 m. spalio 6 d. Lietuvos atstovybės prie Šventojo Sosto telegramoje Užsienio reikalų ministerijai<sup>68</sup>.

Fakultetui buvo prikišama, jog Filosofijos skyrius buvo suorganizuotas neteisėtai. Taip teigiama ir 1937 m. lapkričio 24 d. švietimo ministro J.Tonkūno rašte<sup>69</sup>. Tačiau prieš savaitę, 1937 m. lapkričio 17 d., Seimo priimtame VDU statute (§ 9) pažymima, kad „Teologijos-filosofijos fakultete yra Teologijos ir Filosofijos skyriai <...>“<sup>70</sup>, vadinasi pripažintas Filosofijos skyriaus teisėtumas. Be to, rašte primenama, kad Filosofijos skyrius savo klausytojams gali teikti tiktai filosofijos ir pedagogikos mokslo sričių specialybės, o visuotinės istorijos ir visuotinės literatūros kursai gali būti kaip pagalbiniai mokslai teologijos ir filosofijos mokslų šakoms. Tuo remdamasi Švietimo ministerija grasino, kad nepripažins Filosofijos skyrių baigusiams studentams teisės dirbti istorijos ir kalbų bei literatūros mokytojais<sup>71</sup>.

Šį kartą Švietimo ministerijai nepavyko reformuoti fakulteto. Seimas 1937 m. lapkričio 17 d. pripažino tiek Filosofijos skyriaus teisėtumą, tiek

<sup>65</sup> J.Urbšio *Pro memoria*, LCVA, f. 383, ap.7, b. 850, l. 141.

<sup>66</sup> Arkivyskupo J.Skvirecko pareiškimas Lietuvos Respublikos Prezidentui.

<sup>67</sup> Valstybės saugumo departamentas, Spaudos dienyne Nr. 219, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 120.

<sup>68</sup> Lietuvos atstovybės Šventojo Sosto telegrama Užsienio reikalų ministerijai, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 137.

<sup>69</sup> Švietimo ministro raštas dėl Filosofijos skyriaus, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 31.

<sup>70</sup> VDU statutas, LCVA, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 107.

<sup>71</sup> Ten pat.

jame dėstomo mokslo naudingumą; tai patvirtino dar pridėjęs etatą Pedagogikos ir jos istorijos katedrai<sup>72</sup>. Tačiau diskusijos dėl reformos dar vyko iki 1938 m. pradžios. Dar du jaunesniojo mokslo personalo etatai fakultetui buvo pridėti 1940 m. pradžioje, kai Humanitarinių mokslų fakultetas buvo perkeltas į Vilnių. Tie du etatai buvo paskirti dėstytojams, kad šie galėtų dirbti su Kaune likusių fakultetų studentais<sup>73</sup>.

Perkopęs per sunkias krizes, Teologijos-filosofijos fakultetas, sušvelnėjęs nuotaikoms, staiga turėjo nutraukti darbą. 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos sienas peržengė okupaciniai sovietinės kariuomenės daliniai. Dar po mėnesio, liepos 16 d., fakultetas buvo uždarytas.

**1940 m. – fakulteto uždarymas, bet ne pabaiga.** 1940 m. birželio 15 d., SSRS kariams plūstant į Lietuvą, Teologijos-filosofijos fakulteto taryba susirinko į paskutinį posėdį. Buvo išrinktas naujas fakulteto dekanas, o sekretoriumi perrinktas Z.Ivinskis. Jiems liko nemaloniausios pareigos – po uždarymo (liepos 16 d.) liepos 17–18 d. jie perdavė fakulteto biblioteką bendrajai universiteto bibliotekai, o visas raštų bylas – universiteto kanceliarijai<sup>74</sup>. Oficialiai uždarymo įstatymas buvo paskelbtas tik liepos 25 d. Lietuvos Vyskupų Konferencija 1940 m. rugpjūčio 28–29 d. pripažino fakulteto uždarymą neteisėtu ir paskelbė jį veikiančią toliau<sup>75</sup>. Nepaisant visų kliūčių, toliau galėjo veikti tik Teologijos skyrius. Todėl šis skyrius, pasinaudojant pontifikatinėmis teisėmis, buvo performuotas į Teologijos fakultetą ir nuo 1940 m. spalio 1 d. pradėjo veikti Kauno kunigų seminarijos rūmuose; pusė jų dar nebuvo užimta rusų<sup>76</sup>. 1940 m. spalio 10 d. Vyskupų Konferencijoje buvo nustatytas šio fakulteto pavadinimas – *Facultas Theologica Kaunae*. Mokslo metų viduryje seminarijos patalpos, skirtos Teologijos fakultetui, buvo atimtos. Tada paskaitos buvo skaitomos studentų bažnyčioje arba kitų bažnyčių zakristijose, o studentai į jas rinkdavosi iš privačių butų.

Vokiečiams pakeitus rusus Lietuvoje, 1940 m. rugpjūčio mėn. Teologijos fakultetas vėl pradėjo veikti kaip VDU padalinys be Filosofijos skyriaus, buvo patvirtintas jo procedūros branduolys<sup>77</sup>. Bet ir vokiečių okupacinė valdžia trukdė fakulteto darbą. Grįžus sovietinei armijai VDU fakultetas vėl

<sup>72</sup> Ten pat, l. 110.

<sup>73</sup> J.Grinius, min. str., p. 364.

<sup>74</sup> Ten pat, p. 364.

<sup>75</sup> *Lietuvių enciklopedija*, t. 36, Bostonas, 1966, p. 396.

<sup>76</sup> S.Yla, min. str., 375.

<sup>77</sup> *Lietuvių enciklopedija*, t. 36, p. 396.

buvo panaikintas, tačiau bažnytiniu lygiu jis toliau veikė prie Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos Šventojo Sosto jam suteiktomis teisėmis.

### **Fakulteto struktūra, mokslo eiga, vadovybė, profesorai ir studentai**

**Katedros ir etatai, jų kaita.** Pagal 1922 m. balandžio 12 d. priimto Statuto § 5 Teologijos-filosofijos fakultete buvo šios katedros<sup>78</sup>:

- 1) Filosofijos įžangos ir istorijos,
- 2) Filosofijos sistemos,
- 3) Teorinės ir eksperimentinės psichologijos,
- 4) Pedagogikos ir jos istorijos,
- 5) Sociologijos,
- 6) Visuotinės istorijos ir istorijos filosofijos,
- 7) Visuotinės literatūros,
- 8) Fundamentinės teologijos,
- 9) Dogminės teologijos,
- 10) Moralinės teologijos,
- 11) Pastoralinės teologijos,
- 12) Kanonų teisės šaltinių,
- 13) Kanonų teisės,
- 14) Patrologijos,
- 15) Šventojo Rašto Senojo Testamento,
- 16) Šventojo Rašto Naujojo Testamento,
- 17) Krikščionybės archeologijos ir meno istorijos,
- 18) Krikščionybės pradžios ir istorijos,
- 19) Viduramžių Bažnyčios istorijos,
- 20) Naujųjų laikų Bažnyčios istorijos,
- 21) Tikybų istorijos Lietuvoje,
- 22) Religijų istorijos.

Šioms katedroms buvo skirtos 36 (iš jų 31 vyresniajam pedagoginiam personalui) pedagoginio personalo etatinės vietos<sup>79</sup>. Visoms katedroms teko po tris, dvi ar vieną vietą. Tačiau 1924 m. lapkričio 4 d. Seimo priimtas, o gruodžio 15 d. Lietuvos Respublikos prezidento paskelbtas Universiteto etatų įstatymas fakulteto padėčių kiekį pakoregavo<sup>80</sup>. Pirma, pedagoginio per-

<sup>78</sup> 1922 m. balandžio 12 d. priimtas Universiteto statutas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 139, l. 3.

<sup>79</sup> Teologijos-filosofijos fakulteto etatai 1922 m., *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 784, l. 170–171.

<sup>80</sup> Universiteto etatai 1924 m. gruodžio 15 d., *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 139, l. 43.

sonalo padaugėjo iki 40 (iš jų net 37 vietos teko vyresniajam pedagoginiam personalui). Antra, kai kurios katedros gerokai padidėjo, būtent: Visuotinės istorijos ir istorijos filosofijos katedra, gavusi 3 etatus, Pedagogikos ir jos istorijos katedra, gavusi 4, ir Visuotinės literatūros katedra, kur dabar buvo net 7 etatinės vietos, iš jų 5 vyresniajam pedagoginiam personalui. Reikia pasakyti, kad padėtis pasikeitė tik Filosofijos skyriuje, o Teologijos skyriuje pakitimų faktiškai neįvyko.

Nors oficialaus katedrų paskirstymo nebuvo, tačiau pirmos 7 katedros buvo priskiriamos Filosofijos skyriui, o kitos – Teologijos skyriui.

Tokia padėtis truko iki anksčiau jau minėtos 1931 m. rugpjūčio 14 d. paskelbtos reformos. Ją atlikus, fakultetui liko šios katedros:

- 1) Filosofijos įžangos ir istorijos,
- 2) Filosofijos sistemos,
- 3) Pedagogikos ir jos istorijos,
- 4) Visuotinės istorijos,
- 5) Visuotinės literatūros,
- 6) Fundamentinės teologijos,
- 7) Dogminės teologijos,
- 8) Moralinės teologijos,
- 9) Pastoralinės teologijos,
- 10) Kanonų teisės šaltinių,
- 11) Kanonų teisės,
- 12) Patrologijos,
- 13) Šventojo Rašto Senojo Testamento,
- 14) Šventojo Rašto Naujojo Testamento,
- 15) Krikščionybės archeologijos ir meno istorijos,
- 16) Bažnyčios istorijos,
- 17) Religijų istorijos<sup>81</sup>.

Buvo panaikintos šios katedros: 1) Teorinės ir eksperimentinės psichologijos, 2) Sociologijos, 3) Krikščionybės pradžios ir istorijos, 4) Tikybų istorijos Lietuvoje ir 5) dvi Bažnyčios istorijos (Viduramžių ir Naujųjų laikų Bažnyčios istorijos) katedros buvo sujungtos į vieną. Dabar Filosofijos skyriuje liko 5, o Teologijos – 12 katedrų. Nors šis katedrų sumažinimas nebuvo labai didelis, tačiau daug labiau fakultetas nukentėjo personalo atžvilgiu. Vietoj buvusių 37 vyresniojo pedagoginio personalo etatų buvo palikta tik 19. Labiausiai sumažinta iki tol didžiausia katedra – Visuotinės literatūros: iš 5 vyresniojo pedagoginio personalo vietų plikta tiktai 1<sup>82</sup>.

<sup>81</sup> Vytauto Didžiojo universiteto statuto pakeitimas, *LCVA*, f. 383, ap. 7, b. 850, l. 146.

<sup>82</sup> J. Grinius, *min. str.*, p. 361.

Gerėjant valdžios nusistatymui Teologijos-filosofijos fakulteto atžvilgiu, tam tikrus pakeitimus numatė 1940 m. birželio 13 d. VDU etatų įstatymo projektas<sup>83</sup>. Katedrų ir vyresniojo pedagoginio personalo skaičius turėjo likti toks pat, bet numatyta daugiau etatų jaunesniajam pedagoginiam personalui. Visuotinės literatūros ir kalbų katedroje turėjo būti net 6 tokie etatai. Šie pakeitimai buvo susiję su kai kurių VDU fakultetų perkėlimu į Vilniaus universitetą.

**Mokslo eiga.** Kaip jau minėta, pagal 1922 m. balandžio 12 d. paskelbtą Lietuvos universiteto statutą Teologijos-filosofijos fakultete buvo numatyti 4 skyriai: 1) Teologijos, 2) Kanonų teisės, 3) Filosofijos ir 4) Istorijos. Ilgainiui nusistovėjo 2 pagrindiniai skyriai: Teologijos ir Filosofijos.

Į Filosofijos skyrių galėjo stoti gimnazijų ar atitinkamo lygio mokyklų abiturientai, nepaisant jų lyties. Teologijos skyriuje buvo kiek kitaip. Pagal 1922 m. taisyklės į jį galėjo stoti baigę gimnazijas arba dvasines seminarias<sup>84</sup>. Nors ir pabrėžiama, kad į šį skyrių gali stoti abiejų lyčių asmenys, tačiau pasaulietės merginos ir moterys jame nestudijavo. Tik vienuolės turėjo teisę klausyti bet kurį teologijos kursą, joms fakulteto dekanas paskirdavo pastovią vietą auditorijoje<sup>85</sup>.

Nors Teologijos ir Filosofijos skyrių profesoriai dažnai padėdavo vieni kitiems, tačiau mokymo sistema juose skyrėsi.

*Teologijos skyriaus* studijos buvo suskirstytos į bendrąjį ir specialųjį kursą. Iš pradžių bendrajame kurse mokslas trukdavo trejus metus (6 semestrai), o nuo 1924 m. – ketverius metus (8 semestrai). Tik nuo 1929 m. pabaigos tiek Teologijos, tiek Filosofijos skyriaus bendrąjį kursą baigiantys studentai turėjo rašyti diplominius darbus. Iki to laiko diplominių darbų jiems rašyti nereikėjo, todėl dažnai buvo (ir yra) tvirtinama, kad Teologijos-filosofijos fakultetą baigę studentai buvo žemesnio lygio nei Humanitarinio fakulteto. Tačiau tai dar ne rodiklis. Baigę bendrąjį kursą studentai mokslo laipsnio negaudavo. Norintys jį gauti turėjo baigti specialųjį kursą. Teologijos skyriuje išklauius specialųjį kursą buvo teikiami akademiniai laipsniai: teologijos ir bažnytinių teisių licenciato ir doktorato<sup>86</sup>. Licenciato laipsniui

<sup>83</sup> 1940 m. birželio 13 d. VDU etatų įstatymų projektas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 139, l. 8.

<sup>84</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1922 m. lapkričio 19 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 309.

<sup>85</sup> V. Jogėla, min. str., p. 140.

<sup>86</sup> *Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių veikimo metų apyskaita (1927 02 16–1932 09 01)*, p. 190.

gauti tereikėjo išeiti bendrąjį kursą ir keturis specialiojo kurso semestrus (dveji metai), išlaikyti tam tikrus egzaminus ir parašyti diplominį darbą. Daktaro laipsniui reikėjo išeiti dar du specialiojo kurso semestrus (vieneri metai), išlaikyti atitinkamus egzaminus ir parašyti disertaciją<sup>87</sup>. Disertacija privalėjo būti ne mažesnė kaip 100 spausdintų puslapių. Fakultetas skirdavo gynimo laiką ir tris oponentus. Disertacijos gynimas paprastai trukdavo 3 valandas. Darbą buvo leidžiama rašyti tik lietuvių (abu skyriai) arba lotynų (Teologijos skyrius) kalba<sup>88</sup>.

Teologijos skyriuje buvo trys teologinių mokslų šakos: teorinė, praktinė ir istorinė. Teorinei teologijai buvo skirta 3 katedros (Fundamentinės, Dogminės ir Moralinės teologijos), praktinei teologijai 1 katedra (Pastoralinės teologijos), taip pat 9 katedros (po 1931 m. reformos – 6) istorinei teologijai (2 – Šventojo Rašto, 4 – Bažnyčios istorijos (po 1931 m. – 1), patrologijos, krikščionybės archeologijos ir meno istorijos, religijų istorijos). Dvi katedros buvo skirtos bažnytinei teisei<sup>89</sup>. Teologijos skyriaus dėstytojai gerą dešimtmetį nerado vieningesnės dėstymo krypties. Tai priklausė nuo dviejų priežasčių. Pirmą, jie patys buvo skirtingų mokyklų. Antra, Teologijos skyrius buvo susijęs su kunigų seminarijos paskirtimi rengti kunigus. Vieni, matyt, manė, kad Teologijos skyrius turi rengti Lietuvai praktinius specialistus (kapelionus gimnazijoms, vadovus parapijoms), o kiti – akademikus, mokslo bei rašto žmones<sup>90</sup>.

*Filosofijos skyriaus* studentas turėjo pasirinkti vieną pagrindinę ir dvi šalutines šakas iš skyriuje esamų šakų. O joms numatytų mokslo disciplinų programa turėjo būti išklaudyta per 8 semestrus<sup>91</sup>. Pagal 1929 m. priimtą Filosofijos skyriaus reglamentą buvo tokios šakos: 1) filosofijos sistema, 2) filosofijos istorija, 3) gamtos filosofija, 4) pedagogika ir psichologija, 5) sociologija, 6) religijų istorija, 7) visuotinė istorija su 4 skyriais: senovės istorijos, viduramžių istorijos, naujųjų amžių istorijos ir Lietuvos istorijos, 8) geografija, 9) menas, 10) lietuvių kalba ir literatūra, 11) graikų kalba ir literatūra, 12) lotynų kalba ir literatūra, 13) vokiečių kalba ir literatūra ir 14) prancūzų kalba ir literatūra<sup>92</sup>. Kiekvienas Filosofijos skyriaus studentas privalėjo: a) išklaudyti bendrąjį mokslinio darbo metodiką, b) atlikti pagrindinės šakos bent dviejų dalykų pratybas, c) visų šalutinių šakų atlikti vieno dalyko pra-

<sup>87</sup> Ten pat.

<sup>88</sup> V. Jogėla, min. str., p. 140.

<sup>89</sup> S. Yla, min. str., 371.

<sup>90</sup> Ten pat, l. 371–372.

<sup>91</sup> J. Grinius, min. str., p. 353.

<sup>92</sup> *Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių metų apyskaita (1927 02 16–1932 09 01)*, p. 190.

tybas ir d) mokėti ar bent jau pramokti vieną iš šių užsienio kalbų: vokiečių, prancūzų, anglų ar italų<sup>93</sup>. Kai Filosofijos skyriaus studentas turėjo įskaitytus 8 semestrus, įskaitytas privalomas pratybas, išlaikytus bendrųjų disciplinų ir šalutinių šakų egzaminus, jis turėjo teisę prašyti fakulteto tarybą, kad jam paskirtų jo specialybės (pagrindinės šakos) egzaminus, kurie vadinosi baigiamaisiais, arba diplominiais, egzaminais; egzaminų komisiją sudarė trys profesoriai<sup>94</sup>. Filosofijos skyriuje, taip pat ir Teologijos, buvo galima gauti licenciatų ir daktaro laipsnius. Jiems buvo nustatytos tokios pačios sąlygos. Pagal 1928 m. Šventojo Sosto patvirtintą Teologijos-filosofijos fakulteto statutą Filosofijos skyrius turėjo teisę teikti akademinis laipsnius šių sričių: psichologijos, pedagogikos, sociologijos, literatūros, istorijos ir geografijos<sup>95</sup>.

**Vadovybė ir profesoriai.** Teologijos-filosofijos fakulteto vadovybė (dekanas ir sekretorius) nuo kitų fakultetų skyrėsi tuo, kad dekanu galėjo būti tik kunigas. Šias pareigas paprastai eidavo vienas iš Teologijos skyriaus profesorių, nes jis geriausiai išmanė fakultetui privalomą kanonų teisę, buvo kompetentingas teologijos mokslo srityje ir gerai suprato, kokie turi būti kanonų saistomi santykiai su fakulteto kancleriu. Fakulteto sekretoriumi būdavo renkamas Filosofijos skyriaus profesorius. Fakulteto veiklos pradžioje didelę reikšmę jame turėjo buvę Peterburgo dvasinės akademijos profesoriai, iš jų ir buvo renkami pirmieji dekanai<sup>96</sup>. J.Grinius rašo, jog per savo istoriją Teologijos-filosofijos fakulteto dekanais buvo 4 žmonės<sup>97</sup>. Tačiau iš tikrųjų fakulteto dekanu poste yra buvę 5 žmonės. P.Bučys nebuvo pirmasis fakulteto dekanas. 1922 m. vasario 15 d., t.y. prieš atidarant universitetą, Lietuvos Respublikos prezidento įsakymu Teologijos-filosofijos fakulteto dekanu buvo paskirtas J.Mačiulis-Maironis<sup>98</sup>. Tik kovo 13 d. Švietimo ministerija patvirtino Maironio atsistatydinimą, – jis liko profesoriumi, o į jo vietą buvo paskirtas P.Bučys<sup>99</sup>. Taigi fakulteto dekanais ir sekretoriais buvo šie žmonės<sup>100</sup>:

<sup>93</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1925 m. spalio 13 d. protokolas, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 209.

<sup>94</sup> J.Grinius, min. str., p. 354.

<sup>95</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto 1929 m. spalio 15–16 d. posėdžio protokolas, *LCVA*, f. 631, ap.13, b. 155, l. 615.

<sup>96</sup> J.Grinius, min. str., p. 365.

<sup>97</sup> Ten pat.

<sup>98</sup> Lietuvos Respublikos prezidento įsakymas dėl universiteto rektoriaus ir fakultetų dekanų paskyrimo 1922 m. vasario 15 d., *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 775, l. 243a.

<sup>99</sup> Švietimo ministras dėl J.Mačiulio-Maironio atsistatydinimo ir P.Bučio paskyrimo į jo vietą, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 774, l. 30.

<sup>100</sup> J.Grinius, min. str., p. 365.

- J.Mačiulis-Maironis – nuo 1922 02 15 iki 1922 03 13;  
 - P.Bučys – nuo 1922 03 13 iki 1923 09 01 ir nuo 1925 09 01 iki 1926 09 01;  
 - B.Čėsnyš – nuo 1923 09 01 iki 1925 09 01, nuo 1926 09 01 iki 1929 01 01  
 ir nuo 1940 06 15 iki 07 16;

- P.Kuraitis (iš Filosofijos skyriaus) – nuo 1929 01 01 iki 1937 09 01;  
 - P.Malakauskis – nuo 1937 09 01 iki 1940 06 15.

Sekretoriai: P.Kuraitis (1922–1923 ir 1925–1926), M.Reinys (1923–1924), P.Dovydaitis (1924–1925), K.Pakštas (1926–1927), V.Mykolaitis-Putinas (1927–1929), P.Malakauskis (1929–1937) ir Z.Ivinskis (1937–1940 07 16).

Per 18 fakulteto veiklos metų ilgiausiai vadovavo ir galbūt labiausiai jam nusipelnė Filosofijos skyriaus profesorius P.Kuraitis. Jis išbuvo dekanu aštuonerius sunkiausių priverstinių reformų ir sukrėtimų metus. P.Kuraitis pasiekė, kad sunykti pasmerktas Filosofijos skyrius pamažu atsigavo ir mokliškai sustiprėjo.

**1 lentelė. Vyresniojo pedagoginio personalo mokslinė konferencija 1933, 1938 ir 1940 m. sausio mėn.**

Moksliniai straipsniai	Mokomojo personalo narių, turinčių mokslinius laipsnius, skaičius fakultetuose												Universiteto vidurkis			
	Teologijos filosofijos		Evangelikų teologijos		Humanitarinių mokslų		Teisių		Matematinės gamtos mokslų		Medicinos			Technikos mokslų		
	Na-rių sk.	%	Na-rių sk.	%	Na-rių sk.	%	Na-rių sk.	%	Na-rių sk.	%	Na-rių sk.	%		Na-rių sk.	%	
<b>1933 m.</b>																
Daktarai	16	66,7	4	100	16	47,1	8	33,3	13	28,9	18	32,1	1	2,4	76	33,2
Magistrai	6	25,0	-	-	4	11,8	2	8,3	-	-	1	1,8	2	4,8	15	6,6
Licenciatai	1	4,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,44
<b>1938 m.</b>																
Daktarai	17	70,8	-	-	22	51,2	10	35,7	20	42,6	20	33,3	2	4,0	91	36,1
Magistrai	5	20,9	-	-	3	7,0	1	3,6	-	-	1	1,7	1	2,0	11	4,4
Licenciatai	2	8,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,8
<b>1940 m.</b>																
Daktarai	16	59,3	-	-	21	48,8	6	18,2	20	45,5	14	20,7	4	7,3	81	31,0
Magistrai	3	11,1	-	-	3	7,0	1	3,0	-	-	-	-	1	1,8	8	3,1
Licenciatai	2	7,4	-	-	-	-	1	3,0	-	-	-	-	-	-	3	1,1

Lentelė sudaryta pagal leidinį: *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*, Kaunas, 1997, p. 39.



Kaip matyti iš 1 lentelės, Teologijos-filosofijos fakultetą būtų galima vadinti „intelektualiausiu“, nes čia tarp vyresniojo pedagoginio personalo narių buvo didžiausias daktaro bei magistro laipsnį turinčių dėstytojų procentas ir jis gerokai lenkė bendrą universiteto vidurkį. 2 lentelės duomenys rodo, jog, palyginus su kitais fakultetais (išskyrus Matematikos-gamtos), Teologijos-filosofijos fakultete vienam dėstytojui teko mažesnis studentų skaičius. Ko gera, tai leido produktyviau ir artimiau bendrauti su studentais, nors, žinoma, tokie skaičiai ne visada rodė realybę.

2 lentelė. **Pedagoginio personalo ir studentų skaičius, lygtinis dėstytojų krūvis fakultetuose (1938 m. sausio 1 d.)**

Asmens kategorija ar rodikliai (pa-reiğybės)	Personalo narių skaičius fakultetuose						Iš viso uni-versitete
	Teologijos	Humanitarinių mokslų	Teisių	Matematikos-gamtos mokslų	Medicinos	Technikos mokslų	
Ordinariniai profesoriai	8	7	4	4	7	5	35
Ekstraordinariniai profesoriai	1	5	5	7	5	3	26
Docentai	6	5	4	7	4	7	33
Privatdocentai	4	5	3	5	1	5	23
Jaunesnysis pedagoginis personalas	5	21	12	24	43	30	135
Studentų skaičius	176	391	816	255	664	592	2894
Vienam dėstytojui tenkantis studentų skaičius	7,33	9,09	29,10	5,43	11,06	11,84	11,48

Lentelė sudaryta pagal leidinį: *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*, Kaunas, 1997, p. 35.

Per beveik du dešimtmečius trukusią fakulteto veiklą jame dirbo ne vienas žymus Lietuvos mokslo, politikos ir visuomenės veikėjas. Tai A.Alekna, L.Bistras, P.Būčys, B.Čėsna, P.Dovydaitis, J.Eretas, P.Kuraitis, A.Maceina, J.Mačiulis-Maironis, V.Mykolaitis-Putinas, K.Pakštas, J.Skvireckas, J.Totraitis, Z.Ivinskis ir kiti daug fakultetui nusipelnę žmonės.

**Studentai.** Teologijos-filosofijos fakultetas buvo Lietuvos katalikų mokslo bei mokymo konfesinė įstaiga, nors jokie nuostatai nedraudė į jį priimti kitų konfesijų bei tautybių studentų. Pilietybės atžvilgiu, galima sakyti, beveik 100% buvo Lietuvos piliečiai. Pavyzdžiui, 1926 m. rudens semest্রে iš 276 studentų (be laisvųjų klausytojų) buvo 274 lietuviai, 1 lenkas ar 1 amerikietis<sup>101</sup>.

Pradėjęs darbą su 54 studentais, kiekvienais metais Teologijos skyrius sulaukdavo jų vis daugiau. 1926 m. buvo jau 120 studentų, o daugiausia jų (171) buvo 1933 m.<sup>102</sup> Čia paprastai mokėsi kunigai arba tie, kurie rengėsi būti kunigais. Teologai gyveno seminarijos bendrabučiuose, paskaitos jiems buvo skaitomos seminarijos rūmuose.

Teologijos skyriaus studentams buvo nustatytos specialios taisyklės. Stojantys į universitetą kunigai ir klierikai privalėjo turėti savo dvasinės valdžios sutikimą; privalėjo gyventi konvikte (bendrabutyje); jiems buvo privalomas vienodas drabužis – „sutanelė“; mokslo metų metu jie negalėjo išvykti iš Kauno; teatrų ir kino teatrų lankymas be leidimo jiems taip pat buvo draudžiamas<sup>103</sup>.

Teologijos skyrius rengė kunigus teologus keturioms vyskupijoms: Kauno, Panevėžio, Kaišiadorių ir Telšių (Vilkaviškio vyskupija turėjo atskirą seminariją). Telšių vyskupija seminariją įsteigė 1927 m. ir teologijos studentus iš Kauno atsiėmė nuo 1930 m. Savo studentus į Teologijos skyrių dar siuntė Lietuvos vienuolynai: pranciškonai, marijonai, vėliau jėzuitai ir kapucinai<sup>104</sup>.

Filosofijos skyriuje nemažai studijuodavo ateitininkų. Juos čia iš gimnazijų traukdavo ne tik savos pažiūros, bet taip pat žinomi ateitininkų organizacijos steigėjų bei idėjinių vadovų vardai, kaip P.Dovydaitis, M.Reinys, V.Mykolaitis-Putinas; jie nuo Lietuvos universiteto pradžios dirbo Filosofijos skyriuje<sup>105</sup>.

Kad studentai vertino šį fakultetą, rodo tai, jog į Filosofijos skyrių stodavo net tada, kai atvirai buvo kalbama apie jo panaikinimą. Kai Švietimo ministerijos raginamas universiteto Senatas sutiko įspėti studentus apie galimą

<sup>101</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto studentai 1926 m. rudens semestrą, *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 816, l. 125.

<sup>102</sup> S.Y1a, min. str., 370.

<sup>103</sup> Žemaičių vyskupo nustatytos taisyklės kunigams ir klierikams, *LCVA*, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 199.

<sup>104</sup> S.Y1a, min. str., 370.

<sup>105</sup> J.Grinius, min. str., p. 355.

greitą fakulteto uždarymą ir patarė į jį nestoti, rezultatas buvo priešingas – studentų skaičius ne tik nesumažėjo, bet net padidėjo. 1927 m. fakultete buvo 362 studentai, 1928 m. – 386, 1929–425, o 1930 m. – 427<sup>106</sup>. Taigi grėsmingiausiais 1930 m. studentų skaičius buvo didžiausias – rudens semestre buvo 427 studentai, tačiau nuo 1932 m. fakulteto studentų proporcija tarp visų universiteto studentų gerokai sumažėjo (žr. 3 lentelę),

3 lentelė. Studentų pasiskirstymas pagal fakultetus

Metai	Studentų skaičius universitete	Santykinis studentų pasiskirstymas fakultetuose (%)						
		Teologi- jos-filoso- fijos	Evangeli- nės teolo- gijos	Huma- nitari- nių mokslų	Teisių	Matema- tikos- gamtos mokslų	Me- dici- nos	Tech- nikos moks- lų
1927	3583	10,1	0,5	18,4	32,9	9,3	18,6	10,2
1930	4097	10,4	0,5	17,4	32,8	7,5	20,4	11,0
1932	4553	6,5	0,5	13,5	35,3	7,8	20,9	15,5
1936	3059	7,5	-	10,9	32,0	8,5	23,7	17,4
1939	3052	6,7	-	15,0	20,8	13,3	21,0	23,2

Lentelė sudaryta pagal leidinį: *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*, Kaunas, 1997, p. 50.

Palyginti su kitais fakultetais, Teologijos-filosofijos fakultetas išduoda proporcingai daugiausiai aukštojo mokslo diplomų. 1932 m. pavasario semestre fakultetas turėjo 329 studentus, o per 1927–1932 m. laikotarpį buvo išleidęs 235 absolventus (iš jų Filosofijos skyriuje baigimo diplomus gavo 97). Humanitarinių mokslų fakultetas, turėjęs 676 studentus, per tą patį laikotarpį buvo išleidęs 65 absolventus, Teisių fakultetas, turėjęs 1458 studentus, – 314 absolventų<sup>107</sup>. Taigi Teologijos-filosofijos fakulteto Filosofijos skyriuje per 5 metus diplomus gavo 97 asmenys, o Humanitarinių mokslų fakultete, kur studentų buvo gerokai daugiau, – 65 asmenys (reformų laikotarpiu Filosofijos skyrius dažnai buvo lyginamas su Humanitariniu fakultetu). Dėl tokių skaičių yra dvi skirtingos nuomonės. Humanitariniam fakultetui palanki nuomonė tokia, esą Filosofijos skyriuje ir apskritai Teologijos-filosofijos fakultete buvęs žemas mokslo lygis, todėl diplomai buvę dalijami „į kairę ir į dešinę“. Priešinga nuomonė – kaip tik šio fakulteto studentai pa-

<sup>106</sup> Ten pat.

<sup>107</sup> Ten pat, p. 356.

sižymėjo dideliu stropumu ir dėl to didesnis jų procentas baigdavo universitetą. Dabar yra sunku objektyviai spręsti apie Teologijos-filosofijos fakulteto mokslo lygį. Tačiau Filosofijos skyrių daktaro laipsniu baigusiujų vardai taip pat kai ką sako. 1927–1940 m. daktaro laipsnius Filosofijos skyriuje gavo šie asmenys: J.Grinius (literatūros), A.Kučinskas (istorijos), A.Maceina (pedagogikos), P.Mantvydas (filosofijos), J.Matusas (istorijos). Be to, 1933 m. fakulteto viešajame posėdyje savo habilitacinį darbą apgynė ir Z.Ivinskis<sup>108</sup>.

Kadangi Teologijos-filosofijos fakultete, kaip ir visame Lietuvos universitete, už mokslą reikėjo mokėti, tai ne visų studentų materialinė padėtis būtų leidusi siekti jiems aukštojo mokslo. Dėl to tam tikras skaičius studentų kiekvienais metais buvo atleidžiamas nuo mokesčio. Pavyzdžiui, fakulteto veiklos pradžioje, 1923 m. pavasario semestrą nuo mokesčio už mokslą buvo atleista 13 studentų<sup>109</sup>, o 1927 m. rudens semestrą atleista jau 74 studentai<sup>110</sup>. Be to, gerai besimokantys studentai galėjo gauti valstybinę stipendiją. Jiems už mokslą, suprantama, mokėti nereikėjo. 1926 m. rudens semestrą universitetui buvo skirta 135 stipendijos, 12 iš jų – Teologijos-filosofijos fakultetui<sup>111</sup>. Visa valstybinė stipendija buvo 150 litų, bet, norėdama ją išdalyti didesniai studentų skaičiui, fakulteto taryba stipendijas dažnai skirdavo mažesnes – po 100, 75 ar 50 litų. Valstybinės stipendijos nebuvo vienintelis studentų rėmimo šaltinis. Kitas šaltinis buvo privačios aukos ar fondai. Pavyzdžiui, 1924 m. Lietuvių katalikų federacijos JAV Čikagos apskritis įteikė P.Būčiui 1700 dolerių (17 000 litų) Lietuvos studentų ir moksleivių reikalams, iš kurių jis tuoj pat davė 850 litų sergančiam studentui<sup>112</sup>. Gabiems studentams buvo mokamos mėnesinės stipendijos iš dėstytojų savanoriško privataus fondo, kaupiamo nuo 1931 m. reformos, – buvo atskaitoma iš atlyginimo tam tikra dalis pinigų. Kaip minėta, iš šio fondo taip pat buvo mokama po reformos privatdocentais fakultete likusiems atleistiems dėstytojams.

---

<sup>108</sup> Ten pat, p. 357.

<sup>109</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1923 m. sausio 20 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 304.

<sup>110</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1927 m. spalio 12 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 120–121.

<sup>111</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1926 m. rugsėjo 28 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 168.

<sup>112</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1924 m. rugsėjo 13 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 238.

**Mokslinė fakulteto leidyba.** Fakulteto gyvavimo pradžioje reikėjo skirti daugiau dėmesio mokymui, nes Lietuvos mokykloms stigo kvalifikuotų mokytojų, nemažai dėstytojų neturėjo praktikos. Todėl iki 1930 m. jų mokslinės kūrybos veikalų buvo nedaug. Skatindamas savo narius imtis kūrybos darbų, fakultetas jiems siūlė rašyti į jo leidžiamus žurnalus.

Pirmieji du fakulteto žurnalai buvo „Logos“ ir „Draugija“. 1923 m. sausio 20 d. fakulteto taryba patvirtino šiuos du žurnalus fakulteto leidiniais<sup>113</sup>. „Logos“ buvo Filosofijos skyriaus žurnalas, jo ilgametis redaktorius – P.Dovydaitis. „Logos“ buvo skiriamas filosofijos, filosofijos istorijos, pedagogikos ir psichologijos problemoms. „Draugija“ tapo Teologijos skyriaus žurnalu. Jo redaktoriumi buvo paskirtas A.Dambrauskas, tačiau šias pareigas jis ėjo neilgai. Nuo 1924 m. Teologijos skyriaus žurnalas buvo „Soter“. Šis žurnalas nagrinėjo religijų istorijos, etnologijos, religijos filosofijos, bažnytinės teisės ir kitas problemas. 1924 m. P.Dovydaitis jau buvo abiejų fakulteto žurnalų redaktorius<sup>114</sup>. Žurnalų leidimo periodiškumas nebuvo tiksliai apibrėžtas, bet turėjo būti išleista ne mažiau kaip 4 ir ne daugiau kaip 8 numeriai per metus. Nors iš pradžių šių žurnalų buvo leidžiama po 1500 egzempliorių, bet vėliau apsisota ties kiekvieno 1000 egz. Kiekvieno numerio kaina buvo nustatoma tokia, kad pardavus to numerio 800 egz. ir atskaičiavus 25% sumos komisui valstybei grįžtų ne mažiau, kaip įdėtos išlaidos tam numeriui. Kiti 200 egz. buvo nemokamai duodami fakultetui ir siunčiami šioms įstaigoms ir asmenims: 150 egz. universiteto bibliotekai, 2 egz. Teologijos-filosofijos fakulteto bibliotekai ir po 1 egz. rektoriui, prorektoriui, visų fakultetų dekanams, Žemės ūkio akademijai ir tų žurnalų bendradarbiams. Be to, kad žurnalas būtų rezervuojamas, po 1 egz. buvo siunčiama visiems stambiesiems Lietuvos laikraščiams ir žurnalams. Keliolika likusių egzempliorių buvo parduodama studentams neto kaina<sup>115</sup>. Tokia sistema buvo taikoma todėl, kad žurnalai būtų kuo pigesni ir pasiektų kuo daugiau žmonių. Pelno čia tikrai nebuvo siekiama. Beje, už šių leidinių redagavimą P.Dovydaitis atskiros algos iš valstybės negaudavo.

Žurnalas „Logos“ ėjo iki 1931 m. Tais pačiais metais „Soter“ redaktorių P.Dovydaitį pakeitė P.Malakauskis.

<sup>113</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1923 m. sausio 20 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 304.

<sup>114</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1924 m. gruodžio 2 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 229.

<sup>115</sup> LU Teologijos-filosofijos fakulteto tarybos 1928 m. sausio 27 d. posėdžio protokolas, LCVA, f. 631, ap. 13, b. 155, l. 109–110.

1930 m. pradėtas leisti dar vienas Filosofijos skyriaus žurnalas – „Athenaeum“. 1930–1931 m. jis ėjo kas pusmetį, o nuo 1931 iki 1939 m. buvo leidžiamas kaip metraštis. „Athenaeum“ buvo skirtas kalbos, literatūros ir istorijos klausimams. Šį žurnalą visą laiką redagavo J.Eretas<sup>116</sup>.

Kadangi mokslinių leidyklų Lietuvoje nebuvo, tai Teologijos-filosofijos fakultetas stengėsi sudaryti sąlygas savo dėstytojams išleisti stambesnius mokslo veikalus, kurie negalėjo tilpti žurnaluose. J.Grinius mini, kad per 18 metų fakultetas išleido 31 knygą<sup>117</sup>. Teologijos srities žymiausi veikalai buvo P.Malakauskio 8 tomų kanonų teisės, P.Būčio „Teologijos enciklopedijos kursas“ (1925), P.Venckaus „Fundamentalinės teologijos paskaitos“ (3 dalys). Iš filosofinių ir pedagoginių raštų minėtini P.Kuraičio „Pagrindiniai gnoseologijos klausimai“ (1930), „Ontologija“ (1931–1933, 2 tomų), S.Šalakauskio „Bendrieji pedagogikos pagrindai“ (1935), A.Maceinos „Kultūros filosofijos įvadas“ (1936), „Pedagogikos istorija“ (1940). Vertingų veikalų fakultetas išleido ir iš literatūros bei meno sričių. Tai J.Ereto „Vokiečių literatūros istorija“ (1931), „Goethe“ (1933), J.Girniaus „Grožis ir menas“ (1938), J.Ambrazevičiaus „Vaižgantas“ (1936), Z.Ivinskio „Lietuvos prekyba su Prūsais iki XVI a. pradžios“ (1934) ir J.Totoraičio „Sūduvos istorija, I“ jau buvo specialūs Lietuvos istorijos darbai, parašyti remiantis rankraščiniais archyviniais dokumentais<sup>118</sup>.

**Išvados.** 1) Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimas buvo būtinas, nes, pirma, dauguma Lietuvos gyventojų buvo katalikai, antra, katalikai turėjo daugiausia pakankamo išsilavinimo žmonių, kurie galėtų dirbti universitete, nors tokio fakulteto įkūrimui priešinosi nemažai žmonių, ypač kairiųjų partijų atstovai.

2) Toks Teologijos-filosofijos fakultetas, koks buvo atidarytas 1922 m. balandžio mėn., buvo kompromisinis sprendimas. Šiuo kompromisu buvo atsisakyta steigti atskirą katalikų universitetą, nors tam buvo surinkta pakankamai lėšų, ir pasitenkinta Teologijos fakultetu su plačiu Filosofijos skyriumi.

3) Fakultetas galėjo ramiai dirbti tol, kol valdžioje buvo krikščionys demokratai. 1926 m. valdžią gavę kairieji priminė savo nusistatymą fakulteto atžvilgiu; jie leido suprasti, kad anksčiau ar vėliau jis bus mažinamas.

---

<sup>116</sup> J.Grinius, min. str., p. 357.

<sup>117</sup> Ten pat.

<sup>118</sup> Ten pat, p. 357–358.

4) Valdžioje įsitvirtinus tautininkams, atėjo tikras išbandymų metas, vis dažniau ir griežčiau grasinama pertvarkyti fakultetą.

5) Pagrindinė pasipriešinimo pertvarkymams (1931 m. ir 1937 m.) forma buvo viešų memorandumų leidimas; juose buvo ginamas fakultetas, primenami Lietuvos Vyriausybės įsipareigojimai.

6) Kadangi Teologijos-filosofijos fakultetas buvo katalikiška mokymo įstaiga, tai jis turėjo galingą globėją – Šventąjį Sostą; jo globa ypač sustiprėjo 1927 m. pasirašius Lietuvos ir Šventojo Sosto konkordata, pagal kurią fakultetas tapo tarptautiniu objektu.

7) Šventojo Sosto globa buvo pagrindinė priežastis, kad per didžiausią pertvarkymą (1931 m.) iš 22 buvo palikta 17, o ne 10 katedrų.

8) 1931 m. atliktas pertvarkymas buvo vienašališkas sprendimas – nepaisyta tarptautinių ir vietinių įsipareigojimų Bažnyčiai, žinant, kad ji neatšakys fizine jėga, tačiau nuo to kentėjo Lietuvos prestižas.

9) Teologijos-filosofijos fakultetas dažnai sulaukdavo priekaištų, kad per lengvai teikia aukštojo mokslo diplomus ir dažnai buvo lyginamas su Humanitariniu fakultetu, tačiau Teologijos-filosofijos fakultetą baigusių garsių asmenybių skaičiumi jis nė kiek nenusileido Humanitariniam fakultetui.

10) Tarp fakulteto vyresniojo mokomojo personalo narių buvo didžiausias daktaro ir magistro laipsnį turinčių dėstytojų procentas, jis gerokai lenkė bendrą universiteto vidurkį.

11) Nemaža dėstytojų buvo stipriausios to meto Lietuvos mokslininkų organizacijos – Lietuvių katalikų mokslo akademijos – nariai.

12) Pagal studentų skaičių tai buvo vienas mažiausių fakultetų universitete.

13) Fakultetas užsiėmė ne tik mokamąja veikla. Jis leido mokslinius žurnalus, o jo dėstytojai išleido nemažai savo srities veikalų.

14) Prasidėjus sovietų okupacijai Lietuvoje, buvo uždaromi visi vienuolynai ir katalikiškos mokymo įstaigos. Toks pat likimas ištiko ir Teologijos-filosofijos fakultetą. 1940 m. liepos 16 d. jis buvo uždarytas (oficialiai apie uždarymą buvo paskelbta liepos 25 d.).

## Literatūra

- Grinius J. Teologijos-filosofijos fakultetas, *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*, red. P. Čepėnas, Čikaga, 1972.
- Yla S. Teologijos skyrius ir fakultetas, *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*, red. P. Čepėnas, Čikaga, 1972.
- Jogėla V. Teologijos-filosofijos fakulteto įkūrimo svarstymas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*, Kaunas, 1993.

- Kajackas A. VDU teologijos-filosofijos fakultetas, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos katalikų mokslo akademijos 70-metis*, Kaunas, 1993.
- Lietuvių enciklopedija*, t. 36, Bostonas, 1966.
- Lietuvos universitetas. Pirmųjų penkerių veikimo metų apyskaita (1922 02 16–1927 02 16)*, Kaunas, 1927.
- Liūma A. Svarbesni Lietuvos katalikų akademijos žingsniai, *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos katalikų mokslo akademijos 70-metis*, Kaunas, 1993.
- Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997*, Kaunas, 1997.
- Vytauto Didžiojo universitetas. Antrųjų penkerių metų veikimo apyskaita (1927 02 16–1932 09 01)*, Kaunas, 1933.
- Vytauto Didžiojo universitetas Kaune 1922–1932*, Kaunas, 1932.
- Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*, Kaunas, 2002.

*[teikta 2003 m. birželio mėn.]*

## THE THEOLOGY-PHILOSOPHY DEPARTMENT OF KAUNAS UNIVERSITY IN 1922–1940

Aivaras Jakulevičius

### Summary

The article reviews the history of the Theology-Philosophy Department of Kaunas University, some of the traits of its development in 1922–1940, the attempts to reform the department. The structure, leadership, professors, and students of the department are discussed as well as the scientific publication work of the department. The establishment of the Theology-Philosophy Department was necessary because first, the majority of the population of Lithuania were Catholics and second, the Catholics had the most people with sufficient education to be able to work at a university. The Theology-Philosophy Department, established in April 1922, was a compromise decision as the plan to establish a separate Catholic University had been abandoned. When leftists gained power in 1926, they let it be understood that the department would be made smaller, but later after the upheaval brought the tautininkai (Nationalists) to power the true time of challenges arrived – the threats to reorganize the department came ever more often and in a more severe manner. The reorganization carried out in 1931 was a unilateral decision – ignoring the international and local commitments to the Church. Because the Theology-Philosophy Department was a Catholic education institution its sponsor was the Holy See. The guardianship became especially stronger after the signing of the Concor-



dat between Lithuania and the Holy See according to which the department became an international object.

The department frequently received criticism that it granted diplomas too easily and was compared with the Humanities department. However, the number of famous persons graduating from the Theology-Philosophy Department was not inferior to the Humanities department. Many members of the faculty were members of the strongest Lithuanian organization of scholars – the Lithuanian Catholic Academy of Science. The department published the scholarly journals – “Logos”, “Soter”, “Athenaeum”.

At the start of the Soviet occupation all the monasteries and Catholic education institution were closed. The Theology-Philosophy Department was closed on July 16, 1940 (the closing was officially announced on July 25). However, the Lithuanian Conference of Bishops did not recognize this action as legal and declared that the department continued operating.